

KÁZEŇSKÉ PROBLÉMY A PŘÍPRAVA STUDENTŮ NA JEJICH ŘEŠENÍ

Radek Pospíšil

Abstrakt: Příspěvek prezentuje doktorský projekt s cílem připravit a realizovat nový vyučovací předmět Příprava budoucích učitelů na řešení kázeňských problémů. Tento kurs bude zařazen do výuky na Pedagogické fakultě MU Brno a měl by řešit neuspokojivý stav přípravy budoucích učitelů v oblasti školní kázně. Těžištěm předmětu by měl být nácvik praktického řešení kázeňských problémů pomocí analýzy případových studií kázeňských přestupků.

Klíčová slova: kázeň, nekázeň, šikana, drogová závislost, násilí, omezování osobních svobod, alkohol, kouření, případová studie, metodický návrh, třídní učitel.

Abstract: This research project is preparing and realising teaching lesson called The preparation of pregraduated teachers in solving discipline problems. This course will be sorted to coming teacher's preparation in the Faculty of education on Masaryk university in Brno and the object of this project will be the solution of unsatisfactory condition of coming teacher preparation to solving discipline problems. In the center of lesson will be the practical solution of discipline problems. It will be executed by using case studies of discipline problems which we obtained from explorational sond from czech first grade schools.

Key words: discipline, ferule, insubordination, bullying, drugs dependence, aggression, false imprisonment, alcohol, smoking, case study, methodical proposition, class teacher.

Podle aktuálních odborných zdrojů (Podlahová, Šimoník, Švec) pocítují absolventi pedagogických fakult po nástupu do praxe největší problémy v oblasti řešení kázeňských problémů ve svých třídách. Ukazuje se, že dosavadní obsah přípravy učitelů se těchto otázek dotýká více – méně teoreticky a čas, který je k dispozici, je možné věnovat pouze stručnému informování studentů o otázkách školní kázně (na Pedagogické fakultě MU Brno např.: Školní pedagogika, Pedagogická psychologie, Profesi praktika z pedagogiky a psychologie – dílčí témata, Pedagogická diagnostika – řešení parciálních otázek apod.). Zdá se, že by situaci mohlo vyřešit zařazení nového předmětu „výcvikového“ charakteru, realizovaného v závěrečné fázi studia souběžně se souvislými praxemi studentů. Předmět podobného charakteru však na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity chybí.

Pedagogické fakulty jiných univerzit se touto problematikou již komplexněji zabývají. Ve studijních katalozích Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze lze najít předměty typu: Prevence sociálně patolog. jevů, Problematika kázně ve škole, Školní násilí a šikana, Teorie a prevence sociopatolog. jevů I a II nebo Prevence šikanování. Univerzita Palackého v Olomouci dokonce nabízí speciální čtyřsemestrální rozšiřující studijní program Prevence sociálně patologických jevů. Filosofická fakulta Masarykovy univerzity Brno vyučuje předmět Sociálně patologické jevy v rámci studia Školního výchovného poradenství.

Rádi bychom se tedy pokusili o realizaci předmětu podobného charakteru i v podmínkách Pedagogické fakulty v Brně. Zásadní otázkou je však vymezení obsahu a pojetí této nové disciplíny. To by mělo vycházet z analýzy současného stavu problematiky v české škole.

Současný stav problematiky kázeňských problémů není v České republice příliš obsáhle shrnut v podobě komplexních prací zabývajících se všemi kázeňskými problémy. Parciálně se problematikou kázeňských problémů zabývá velké množství našich i zahraničních autorů, např.: Kolář, Matějček, Říčan, Cangelosi, Elliotová, Erb, Goldmanová či Olweus. Komplexnější práce však prezentují pouze publikace profesora Stanislava Bendla z pražské PdF Karlovy univerzity. Jedním z našich cílů je pokusit se zpracovat problematiku v širším kontextu jednotlivých kázeňských problémů vyskytujících se na základních školách. Tento širší kontext by měl vycházet z výzkumů výskytu kázeňských problémů na českých základních školách. Předmětem našeho zájmu tedy bude v této souvislosti problematika kázně z pohledu učitele základní školy. Ve spolupráci s pedagogy z terénu se pokusíme vytvořit materiály využitelné při přípravě budoucích učitelů na řešení kázeňských problémů.

K našemu výzkumnému záměru jsme stanovili tyto základní cíle:

- zjistit, jaké kázeňské problémy a v jakém rozsahu se v běžném školním životě reálně vyskytují
- získat široký soubor popisů konkrétních případů, zpracovat „vzorové“ kasuistiky (případové studie), navrhnout metodické nástroje pro cvičení
- vypracovat metodický návrh výuky předmětu a realizovat ho výukou, na tvorbě spolupracovat s našimi i zahraničními odborníky (odborné konzultace studiem odborné literatury)
- vypracovat soubor studijních textů a metodických návrhů a pracovních listů pro semináře v tomto předmětu

K výzkumnému projektu byly prozatím předběžně stanoveny tři hlavní hypotézy z níž se budou při samotném výzkumu odvíjet hypotézy další (dílčí).

H1 – Učitelé v českém školském terénu pociťují subjektivně největší problémy s kázní žáků v podobě nespoupracujícího chování dětí („drobné přestupky“)

H2 – Jen výjimečně mají zkušenost se skutečně záměrnými přestupky s následkem druhého sníženého stupně z chování, příp. vyloučení ze školy

H3 – Subjektivně více problémů s řešením kázeňských problémů mají začínající učitelé, než učitelé s praxí

Samotný výzkum bude prováděn s učiteli I. stupně základních škol (tedy 1.–5. třída povinné školní docházky se zaměřením na učitele vyučující ve vyšších třídách prvního stupně ZŠ). Při výběru testovaných škol budeme uplatňovat pouze hledisko rovnoměrnosti a stejného počtu zastoupených škol ze všech krajů ČR.

K výzkumu využijeme kvantitativních i kvalitativních metod a postupů. Kvantitativní postupy budou zastoupeny metodou dotazníku zjišťujícího, které kázeňské problémy se na školách vyskytují. Bude určen učitelům na základních školách a jeho cílem je určit, v jaké míře a poměru se na škole tyto problémy vyskytují. Dotazník bude doplněn průvodním dopisem jehož cílem bude obeznámit vyučující s cíli výzkumu a jeho využitím, metodami zpracování výzkumu a ochranou dat uvedených ve výzkumu. Posledním nástrojem kvantitativního výzkumu bude test, který si klade za cíl zjistit a porovnat úroveň znalostí studentů před absolvováním vyučovacího předmětu a po něm. Test bude proveden v prvním a posledním cvičení připravovaného vyučovacího předmětu. Z kvalitativních metod bude využito rozhovoru s učiteli, v jejichž třídách se kázeňské problémy objevily nebo na jejichž řešení se podíleli. Obsah rozhovorů bude zpracován a zanalyzován. Další výzkumnou metodou bude pozorování sloužící k doplnění informací získaných rozhovory. Pozorovány budou třídní kolektivy, kde se kázeňské problémy vyskytly. Údaje získané pozorováním budou zaznamenány a opět zanalyzovány. Při zaznamenávání získaných údajů bude dbáno na plnou anonymitu. Z analýzy údajů získaných rozhovory a pozorováním budou vypracovány případové studie jednotlivých kázeňských problémů, které budou sloužit jako základní prvek metodické stavby nově budovaného vyučovacího předmětu Příprava budoucích učitelů na řešení kázeňských problémů.

Výzkumný projekt bude mít tři části. Vstupní výzkum a zpracování případových studií; vypracování metodického návrhu předmětu a jeho ověření a realizace výukou a v poslední fázi zhotovení souboru textů a metodických návrhů vycházející z metodiky předmětu a jeho konkrétních výstupů.

1. – navážeme kontakt s učiteli základních škol s cílem zjistit, zda se na jejich škole vyskytují kázeňské problémy
 - školy budou zvoleny náhodně, aby byl respektován požadavek co největší možné validity
 - v případě, že se na náhodně vybraných školách problémy kázeňského charakteru vyskytnou, začneme s učiteli těchto škol spolupracovat
 - vytvoříme případové situace zpracované z rozhovorů s učiteli a pozorování

Výstupem první fáze projektu budou v první řadě vypracované případové studie, které budou využity v další fázi projektu. Druhým výstupem bude kvantitativní výzkum výskytu jednotlivých kázeňských problémů na českých základních školách. První fáze bude realizována v červnu 2005–listopadu 2005

2. – na základě analýzy výsledků výskytu jednotlivých kázeňských problémů na základních školách bude vypracována obsahová osnova vyučovacího předmětu v dotaci 1–2 hodiny/1 semestru

- jednotlivým problémům bude ve vyučovacím předmětu věnována časová dotace podle výsledků výzkumu vyjadřujícího jejich procentuální výskyt v celkové skladbě kázeňských problémů
- struktura předmětu bude založena na vypracovaných případových studiích jednotlivých problémů, které budou v hodinách analyzovány a řešeny
- u studentů účastnících se předmětu bude proveden pre- a posttest úrovně znalostí ve zkoumané oblasti
- oba získané testy budou porovnány a jejich výsledky budou analyticky zpracovány

Samotný metodický návrh předmětu bude vypracováván ve spolupráci s vyučujícími pedagogické fakulty MU Brno a také předními odborníky. Obsahem předmětu bude analýza případových studií, případně videoukázky: seznámení studentů s teoretickými základy kázeňského problému a možnostmi jeho řešení; diskuse o návrzích řešení. Před realizací předmětu výukou bude proveden test znalostí studentů, který bude použit pro srovnání se stejným // obdobným testem po ukončení výuky předmětu. Jeho cílem bude zhodnocení účinnosti zvolených metodických postupů a struktury předmětu a provedení srovnání výchozích a aktuálních znalostí a dovedností studentů v oblasti připravenosti na řešení kázeňských problémů. Druhá fáze bude realizována v listopadu 2005–prosinci 2006

3. - bude analyzován a vyhodnocen přínos předmětu
 - ve spolupráci se studenty a učiteli bude vypracován soubor textů a metodických návrhů
 - tento text bude zpřístupněn k „připomínkovému řízení“ jak studentům, tak i učitelům (zejména ze škol, kde byly vypracovány případové studie)
 - připomínky budou analyzovány, zhodnoceny a zapracovány do textu i metodického návrhu předmětu

Praktické ověření účinnosti textu je nezbytně nutné. Na pedagogických fakultách se pracuje z jistého pohledu v laboratorních podmínkách a reálná praxe je často velmi odlišná. Navíc se české školství neustále vyvíjí v návaznosti na vývoji společnosti, jejíž změny však nejsou vždy pozitivní. Zvyšují se sice možnosti uplatnění zábavy, zároveň ale na člověka čím dál více útočí agresivita společnosti. Třetí fáze bude realizována v prosinci 2006–dubnu 2007

Projekt doktorské práce nesoucí název Příprava budoucích učitelů na řešení kázeňských problémů je prozatím ve fázích promýšlení, sbírání podnětů a připomínek, vypracovávání úvodních teoretických materiálů a studia literatury. Uvitáme jakékoliv připomínky ať k věcným či obsahovým stránkám projektu, jeho realizaci i jakékoliv jiné návrhy týkající se prezentovaného projektu.

LITERATURA

1. BENDL, S. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV nakladatelství, 2004.
2. BENDL, S. *Neukázněný žák - Cesta institucionální pomoci*. Praha: ISV nakladatelství, 2004.
3. BENDL, S. *Kázeňské problémy ve škole*. Praha: Triton, 2004.
4. BENDL, S. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV nakladatelství, 2001.
5. CANGELOSI, J. *Strategie řízení třídy*. Praha: Portál, 1994.
6. ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995.
7. ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha: Amulet, 2000.
8. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.
9. GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit*. Praha: Portál, 1996.
10. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001.
11. KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 2004.
12. MATĚJČEK, Z.; DYTRICH, Z. *Jak a proč nás děti trápi*. Praha: Grada, 1997.
13. OLWEUS, D. *Bullying in School: What we know and what we can do*. Blackwell: Oxford, 1993.
14. PASCH, M. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 1998.
15. PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996.
16. PODLAHOVÁ, L. *Ze studenta učitelem: student - praktikant - začínající učitel*. Olomouc: UP Olomouc, 2002.
17. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995.
18. ŠIMONÍK, O. *Příprava budoucích učitelů*. Brno: MSD, 2005.

19. ŠIMONÍK, O. *Začínající učitel*. Brno: MU Brno, 2005.

20. ŠVEC, V. *Klíčové dovednosti ve vyučování a ve výcviku*. Brno: MU Brno, 1998.

Kontakt

Mgr. Radek Pospíšil

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta MU

Poříčí 31, 603 00 Brno

e-mail: rada.pospisil@tiscali.cz